

**ВЪЗМОЖНИТЕ АВТОРИ НА „ЛЕГЕНДА
ЗА ВЕЛОСИПЕДИСТИТЕ“ ОТ СВЕТИСЛАВ БАСАРА**

Златка Дюлгерова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**THE POSSIBLE AUTHORS OF THE CYCLIST CONSPIRACY
BY SVETISLAV BASARA**

Zlatka Dyulgerova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The postmodernist novel of Svetislav Basara *The Cyclist Conspiracy* (*Fama o biciklistima*, 1987) poses the question about the mystification of the author and his plural identities. The novel plays with the perceptions of the reader and question the existence of itself and its author. By following the laws of the text and its different authors the article tries to track all of them and define who is the real one. This problem is also visible in the second part of the novel – *The Quest for the Holy Grail* (*Na Gralovom tragu*, 1990).

Key words: Serbian literature, Svetislav Basara, postmodernist, novel, author(s), mystification

Светислав Басара (род. 1953 г.) е един от бележитите представители на сръбската постмодерна литературна сцена. Автор е на около четиридесет литературни произведения, сред които драми, есета, разкази и романи. Получава признанието на критиката като носител на ред награди в Сърбия и чужбина. Романът „Легенда за велосипедистите“ („Fama o biciklistima“, 1987) изпъква в сръбския литературен контекст през втората половина на деветдесетте години на ХХ век и се смята за един от най-стойностните романи за това време. „Легенда за велосипедистите“ (издаден в България през 2009 г. в превод от сръбски на Русанка Ляпова) представя загадъчната история на тайното братство на Евангелските велосипедисти. Важно е да обърнем внимание на начина, по който е преведено заглавието на български език. Преводът на съществителното „fama“ на български е „легенда“, което не е докрай точно, защото под „fama“ на български се има

предвид преди всичко „слух“, „мълва“. Правейки това уточнение, виждаме, че преводът на заглавието манипулира интерпретацията на самото произведение още преди то да е прочетено на български език.

Един от важните въпроси, които задава романът, е този за автора и неговата роля в конструкцията на постмодерния роман. Авторът и неговата функция търпят развитие през различните епохи. Докато през Античността и Ренесанса той се приема като посредник между божественото и тленното, а през Средновековието – като средство за изразяване на божията промисъл, в по-ново време придобива лице и идентичност, придава се значение на неговата личност. В статията си „Смъртта на Автора“ Ролан Барт говори за постепенното изчезване на автора и изместването му от читателя през XX век. „Авторът, когато се вярва в него, винаги се схваща като минало на собствената си книга [...], модерният пишещ се ражда едновременно със своя текст; по никакъв начин той няма битие, което би могло да предхожда или да следва неговото писане [...], няма друго време освен това на акта на изказването и всеки текст вечно се пише *тук* и *сега*“ (Барт 2003). Барт утвърждава постмодерната идея за асимилативния характер на текста чрез неговата цитатност, смесването на различни почерци и гледни точки и ролята на писателя – да имитира предходни, но никога оригинални жестове. Именно в имитацията и смесването откриваме ключа към тълкуването на видовете автори, с които ни среща „Легенда за велосипедистите“. Романът на Басара се ражда в контекста на постмодерната литературна среда. За тълкуването му би трябвало да си служим с „правилата“, зададени от Барт, и да разпознаваме автора на романа като автор съставител.

Година по-късно, през 1969 г., Мишел Фуко публикува известното си есе „Що е автор?“. В търсене на обяснение за мистификацията на автора Фуко стига до заключението, че функцията „автор“ се осъществява в самото разцепване, разделяне и дистанция между автора, реалния писател и фиктивния разказвач. Всички дискурси, дарени с функцията „автор“, притежават множествеността на аз-а. В тези дискурси функцията „автор“ действа така, че да осигури разпръскването на определения брой едновременни аз-ове (Фуко 1991: 4).

Следвайки заключенията на Барт и Фуко, ще разгледаме постмодерния роман „Легенда за велосипедистите“ в търсене на различните видове възможни автори, които самият текст задава. При първа среща с произведението прави впечатление неговият фрагментарен схематичен характер. За своя роман Басара избира постмодерната форма на сборник, чийто съставител носи инициалите на автора С. Б. Неговата

тема е апокрифната история за идеята, чийто носител е тайнственото братство на Евангелските велосипедисти. Култов знак за членовете на сектата е велосипедът, а предмет на тяхната омраза са часовниците. Чрез разказите на различните герои, които в повечето случаи са в първо лице единствено число, постепенно читателят научава за историята на Евангелските велосипедисти. Понякога информацията се поднася под формата на автентични документи без упоменат автор. Формата на писмото е също често употребявана, което оставя у читателя впечатление за автентичност. Различните източници на информацията разпокъсано представят историята на братството, като оставят на читателя да я сглоби докрай. За да се предотврати объркването на възприемателя, в предговора към „сборника“ неговият съставител С. Б. представя себе си и мотивите, поради които се е заел с възстановяването на изгубената история за Евангелските велосипедисти. Така още от началото на произведението се откроява фигурата на автора съставител, който Барт утвърждава. Логичният разказ за Евангелските велосипедисти започва от самото създаване на исторически достоверни документи за тях от крал Карло Грозни, който диктува на своя писар Гросман повестта за велосипедистите. Именно той „заповядва да се родят“ Херберт Майер, Артър Конан Дойл, Шерлок Холмс, Чулаба Чулаби, Райнер Милер, Зигмунд Фройд, Йозеф Ковалски и др. Те ще бъдат основни герои в новосъздаващата се история за тайното братство. По този начин образът на Карло Грозни изема „авторските“ функции на С. Б. още в началото на романа и поставя въпроса за мистификацията на автора. В ролята на автор от средновековен тип можем да разпознаем и писаря, който е медиатор на висшия промисъл.

Фрагментарността на романа произтича от множеството документи, писма и минали свидетелства за историята и съществуването на ордена на Евангелските велосипедисти. И тъй като голяма част от тези следи от съществуването на братството имат своите автори, в читателското съзнание остава впечатление за многогласие. За да се ориентираме в плетеницата от авторови гласове, документи и текстове, някои от които с фрагментарен характер, и да идентифицираме възможните автори на романа, ще оразличим три вида автори, които изпъкват в него. Първият вид – това са авторите на отделните артефакти, свидетелства за създаването или съществуването на сектата на Евангелските велосипедисти. Някои от тях са членове на братството или са се сблъскали с такива. Техните разкази са в първо лице, а често и под формата на лична кореспонденция. Такива са историите на Зигмунд Фройд, Артър Конан Дойл, Ковалски, Чулаба Чулаби, Сава

Джаконов и др. В този случай ролята на автора се съотнася с конкретната личност, написала текста.

Вторият вид автори са тези, които създават историята на братството, като я пред-написват. В тази категория влиза само Карл Грозни. В разказите, които диктува на Гросман, кралят закодира събития, които предстои да се случат не само в историята на сектата, но и на човечеството като цяло. Тук разчитаме функцията на автора като писателя първосъздател на повествованието за велосипедистите.

В многозвучието на авторския глас се откроява и този на автора съставител. Както вече споменахме, съставителят С. Б. обяснява своята роля още в предговора на произведението (което той определя като сборник). Само на още две места в текста срещаме неговите инициали – знак за авторството на текста.

Присъствието на три различни групи автори в „Легенда за велосипедистите“ поставя въпроса за това кой от тях е най-вероятният създател на тази история. Изясняването на вероятността е изведено в продължението на „Легенда за велосипедистите“ – романа „По следите на Свещения Граал“ („Na Gralovom tragu“, 1990).

Докато в „Легенда за велосипедистите“ съзнателно се внушава представата за множество автори, то следващият роман утвърждава Басара като единствен автор на „По следите на Свещения Граал“. По-късно от писмото на Ковалски до Басара разбираме за съществуването на още тридесет и седем варианта на „Легенда за велосипедистите“. Но заради качествата на Басаровия текст неговият вариант бива избран за печат. Следователно едва в „По следите на Свещения Граал“ се доказва, че авторът съставител С. Б. е най-вероятният автор на „Легенда за велосипедистите“. Заедно с това научаваме и за други двама автори, които през 1792 г. и 1920 г. отпечатват романа, но той бива унищожен от маркиз Дьо Сад и Л. Д. Троцки.

Мотивът за безсмъртието на написаните думи, а оттам и безсмъртието на техния автор се повтаря на няколко места в градивото на двата текста. В предговора на „Легендата“ емпиричният автор Светислав Басара завършва с латинската сентенция „*Verba volant, scripta manent*“ („Казаните думи отлитат, написаните остават“) (Басара 2013: 14). Ковалски обяснява на Басара, че ако свърши работата си както трябва, му се предоставя възможност за вечен живот. Идеята за авторството, за написаното и неговата непреходност се противопоставя на тезата на Барт за заличаването на автора в контекста на постмодерната литература.

История и литература се сливат, за да създадат фикция, която придобива характера на легенда. Ала Татаренко отбелязва, че ако историографията си служи с исторически документи, „легендографията“ би трябвало да се осланя на легенди, слухове, несигурни свидетелства от всякакъв тип. Всъщност сборникът, който съставя С. Б., би трябвало да реши задача, подобна на тази, с която се занимава Карло Грозни: да създаде история за фиктивната идея (легенда за велосипедистите) и да я оживи в документи, снимки, преписи, литературни произведения и др. Писателят на „Легенда за велосипедистите“ не се интересува от легенди и слухове, той се интересува от писмените „свидетелства“ (Татаренко 2013: 286). По този начин, създавайки „фалшивата“ история на основата на всякакъв вид „достоверни“ източници за велосипедистите, романът елиминира възможността за всезнаещия разказвач и подчинявайки се на законите на архивистиката и документалния ред, оставя тази задача за читателя.

Според Татаренко с документалния си характер конструкцията на текста несъмнено напомня на „Хазарски речник“, но за разлика от него, който събира извори за един изчезнал народ, романът на Басара търси доказателства за историята на една идея. Изобилието от документи, което събира съставителят, служи за създаване на привидна систематичност във велосипедистката идея и нейните теоретически основи (Татаренко 2013: 287).

Продължението на „Легенда за велосипедистите“ – „По следите на Свещения Граал“, едновременно обяснява и задълбочава мистификацията на авторовата фигура и на нейния идентитет. Вървейки по стъпките на велосипедистката история, в първата част на романа само три пъти срещаме инициалите С. Б., които ни указват наличието на съставител на текста: в предговора, след биографията на Ковалски и след писмото до Бранко Кукич. Допълнителните текстове на Давид Албахари и Бранко Кукич към сръбското издание на „Легенда за велосипедистите“ потвърждават мистичния характер на произведението. Разказът на Албахари припознава личността на Басара с неговите герои велосипедисти и затвърждава мистичната граница между автора и неговите герои: „Tada sam shvatio da o njemu mislim kao o biciklisti. Biciklista diše, pomišljao sam dok sam se napinjao da čujem njegovo disanje. Biciklista spava, pomišljao sam dok zadovoljno spuštao glavu na jastuk. Biciklista se budi, pomislio sam kad se nakašljao... Zamislio sam ga na biciklu u uskom hodniku kola za spavanje i ta slika je bila toliko jasna u meni da sam morao da ustanem i provirim u hodnik“ („Тогавя разбрах, че мисля за него като за велосипедист. Велосипе-

дистът диша, мислех си, като се напържах да чуя неговото дишане. Велосипедистът спи, мислех си, докато доволно отпусках глава на възглавницата. Велосипедистът се буди, помислих си, като се прокашля... Представях си го на колело в тесния коридор на спалния вагон и тази картина беше толкова ясна в мен, че трябваше да стана и да надникна в коридора¹) (Басара 2013: 319).

Още в предговора на романа „По следите на Свещения Граал“ се поставя въпросът за писателя и неговия двойник: „Na kraju pisac (ili sastavljač) u jednom trenutku može sresti i samog sebe (iskreni pisci su uvek više sa ove strane teksta), zapanjen pojavom svog dvojnika koji najednom iskrsava iz štiva i zaštićen imunitetom literarnog junaka počinje da otkriva tamne strane meseca njegove podsvesti“ („Накрая писателят (или съставителят) в един момент може да срещне и самия себе си (искрените писатели са винаги повече от тази страна на текста), смаян от появата на своя двойник, който внезапно се появява от четивото и защитен с имунитета на литературния герой, започва да открива тъмните страни на неговото подсъзнание“) (Басара 1990: 8).

Светислав Басара като действителна личност става част от литературната мистификация на своето произведение, когато в „По следите на Свещения Граал“ един от героите му – Йосеф Ковалски, му изпраща писмо, в което обяснява за съществуването на около четиридесет версии на „Легенда за велосипедистите“ на различни автори. Ковалски го предупреждава да не мисли за първата част на романа като за своя и да не смята, че има авторски права, защото всичко добро в нея му е дадено за употреба, временно подарено. Обяснява му, че романът съществува благодарение на други, а не на него, и затова го съветва, без да се чуди, да включи в книгата и текстовете на по-ранните „Легенди“.

За смесицата между автор и герой свидетелства и описаното във втория роман претърсване на апартамента на Басара за улики, свързани с Евангелските велосипедисти. „По следите на Свещения Граал“ прекрочва границите на литературния свят и Басара, като съставител на „Легендата“, осъществява пряк контакт с героите, за чиито истории може само да свидетелства, но не и да управлява.

Мая Рогач обобщава, че композициите на „Легенда за велосипедистите“ и „По следите на Свещения Граал“ най-често предполагат степенна структура, а мотивът с намерените писмени доказателства придава повествователна рамка на романа и мистифицира разказвача

---

¹ Навсякъде в текста преводът е мой – З. Д.

(Рогач 2010: 177). По този начин Басара се придържа към предпочитания си начин на разказване от първо лице. И в двете части на романа срещаме размножения глас на разказвача, но не можем да решим на кого да дадем предимство, кой е водещият. Според Рогач по този начин се губи представата за автентичност на повествователната гледна точка (Рогач 2010: 176).

Според Игор Перишич видимата конструкция при Басара не може да се нарича наративно управление, а по-скоро става въпрос за тотален контрол над разказа. Няма възможност за промяна и управление на сюжета. Композицията на романа е предварително изградена от различни средства на мимикрийно скриване на автора зад облика на намерени и съставени текстове (Перишич 2007: 80).

Въпреки преплитането на размножените гласове от всевъзможни документи и свидетелства за историята на тайното братство, гласът на С. Б. намира своето обяснение като най-възможния автор съставител на „Легенда за велосипедистите“ в продължението „По следите на Свещения Граал“. Утвърждаването му като автор и в същото време диалогът, който води с героите си чрез собственото си вграждане в текста, още повече засилват мистификацията на неговата фигура. И макар в член четвърти от устава на „По следите на Свещения Граал“ Басара да заявява: „Този роман няма нищо общо с масонското движение, наречено постмодернизъм“ (Басара 1990: 17), именно чрез поетиката на постмодернизма можем да си обясним скриването на автора и неговата двойствена природа в „Легенда за велосипедистите“ и „По следите на Свещения Граал“.

ЛИТЕРАТУРА

- Барт 2003:** Барт, Р. *Смъртта на Автора*. 25 юни 2003 г. Литературен клуб. 5 януари 2016 г. < <http://www.litclub.com/library/kritika/bart/-dead.html>>.
- Басара 1990:** Basara, S. *Na Gralovom tragu*. Beograd: Akvarijus, 1990.
- Басара 2009:** Басара, С. *Легенда за велосипедистите*. София: ИК „Колибри“, 2009.
- Басара 2013:** Basara, S. *Fama o biciklistima*. Beograd: Laguna, 2013.
- Зарков, Трифонов 2004:** Зарков, А., Трифонов, Пл. *Сръбско-български речник*. София: ПАЛ, 2004.
- Перишич 2007:** Perišić, Igor. *Gola priča*. Beograd: Insitut za književnost i umetnost, 2007.
- Рогач 2010:** Rogač, M. *Istorija, pseudologija, fama*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.

Татаренко 2013: Tatarenko, A. *Poetika forme u prozi srpskog postmodernizma*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.

Фуко 1991: Фуко, М. Що е автор? // *Литературен вестник*, № 21, 1991, с. 4.